

DOI: 10.31866/2410-1311.46.2025.348463

УДК 130.2:141.319.8]:2-636(438)

КУЛЬТУРОЛОГІЧНО-АНТРОПОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯГЕЛЛОНСТВА

Олена Маркова^{1а}, Оксана Гиса^{2б}

¹Доктор мистецтвознавства, професор,

ORCID ID: 0000-0003-4711-9538

e-mail: dashaelena@gmail.com

^аОдеська національна музична академія

імені А. В. Нежданової,

Одеса, Україна

²Кандидат мистецтвознавства, доцент,

ORCID ID: 0000-0003-2236-7498

e-mail: oksana.hysa@gmail.com

^бТернопільський національний педагогічний

університет імені Володимира Гнатюка,

Тернопіль, Україна

Для цитування:

Маркова, О., & Гиса, О. (2025). Культурологічно-антропологічний аспект дослідження ягеллонства.

Питання культурології, 46, 45–57. doi: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.46.2025.348463>

Мета статті — обґрунтувати доцільність культурологічно-антропологічного підходу до дослідження феномену ягеллонства, який у сучасній Польщі набув статусу офіційної політичної доктрини та водночас функціонує як програмний образ у творчості композиторів Новітньої доби — безпосередньо (А. Пануфнік, С. Морито) чи опосередковано, в алюзивній формі (слов'янська тематика творчості у Б. Лятошинського). Такий ракурс зумовлює осмислення ягеллонства як цілісного культурного феномену з притаманною йому сукупністю ідейних, релігійно-філософських і художніх атрибутів. *Результати дослідження* засвідчили продуктивність герменевтичного підходу в межах культурологічного міждисциплінарного аналізу, репрезентованого у працях українських дослідників, зокрема Д. Андросової та О. Маркової. Встановлено, що ягеллонський комплекс формується як синтетичне утворення, в якому історичні, релігійні та психологічні чинники зумовлюють специфічну модель творчого мислення й історичної саморефлексії. Особливу роль у цьому процесі відіграє релігійно-філософське підґрунтя, що визначає ідеальні параметри історичної та творчої психології відповідної епохи. *Наукова новизна* полягає в оригінальному культурологічному осмисленні ягеллонського комплексу в традиціях різних слов'янських народів. Запропонований підхід дає змогу інтегрувати філософсько-естетичні, соціально-психологічні, релігійно-політичні, мистецтвознавчо-аналітичні ракурси в єдину модель розуміння цілей і смислових домінант ягеллонської культурної

© Маркова О., 2025

© Гиса О., 2025

Надійшла: 03.10.2025; Прийнята: 28.11.2025
Стаття була вперше опублікована онлайн: 30.12.2025

спадщини. *Висновки.* Культурологічно-антропологічний підхід до феномену ягеллонства історично зумовлений умовами боротьби слов'янських націй за виживання у XIII–XIV ст. та концепцією расової культурної єдності, яка виходила за межі суто етнічного розуміння. Встановлено, що релігійно-політична доктрина офіційної двоконфесійності (фактично багатоконфесійності) державного орієнтування імперії Ягеллонів спричинила формування оригінальної версії філософсько-естетичного переосмислення ренесансного гуманізму як світоглядного «двоєсвіту», зорієнтованого на барокову ієрархізацію католицьких цінностей. Це, відповідно, призвело до трансформації ідеї расової та культурної єдності ягеллонського союзотворення на користь творчо-мистецького сарматизму й поставило його в опозицію до православної конфесійної гнучкості могилянства в Україні. Культурологічно-антропологічний підхід має переваги ієрархічно-комплексного осмислення ягеллонства як культурного феномену, в якому системоутворювальним чинником постає усвідомлення міжкультурного та цивілізаційного протистояння епохи.

■ **Ключові слова:** ягеллонство; стиль культури; ренесансний «двоєсвіт»; могилянство; сарматизм; мистецький стиль

■ Вступ

Актуальність цієї роботи зумовлена культурно-мистецькою затребуваністю досліджень феномену ягеллонства, яке в сучасному політичному дискурсі Польщі набуло статусу значущого ідеологічного чинника та перебуває в активному взаємозв'язку з українськими пошуками моделей національної політики у співвідношенні зі слов'янським православним світом. Крім того, ягеллонство постає не лише як історико-політична концепція, а і як складний культурний комплекс образу та пов'язаних з нею націй. Протягом усього XX ст. ідея ягеллонства суттєво визначала політичні та культурні репрезентації Польщі та союзних із нею народів у мінливих умовах європейського історичного процесу. Вона органічно інтегрувалася у програмно-образні моделі мистецької творчості національного та наднаціонального спрямування, отримавши відображення у художніх здобутках не лише польської, а й інших слов'янських культур, що посіли помітне місце у світовому мистецькому просторі. З огляду на це особливої ваги набуває осмислення мистецько-культурної цінності ягеллонства як феномену, що охоплює окремі напрями політичної ідеології, релігійно-соціального регулювання та художньої репрезентації. У мистецьких формах постромантичної доби, сформованої в умовах науково-технічної революції та розвитку інформаційних технологій, ягеллонська ідея актуалізується як спосіб рефлексії над історичними катаклізмами минулого та сучасними викликами слов'янського, зокрема українського, культурного буття.

■ Аналіз попередніх досліджень

Політичні позиції сучасної Польщі, що репрезентує себе як Третю Річ Посполиту, формують послідовну лінію розуміння ягеллонської ідеї, якій підпорядковано значну частину сучасних рішень і дій польського уряду, а також дискурсивні практики пов'язаної з ним медіасфери. Історичні матеріали, здатні підкріпити чи відвернути відповідні актуальні настанови, становлять основу по-

літичних презентацій цієї країни, що засвідчено, зокрема, у працях М. Дейвіса (2008) та ін. Філософсько-естетичні акцентуації ягеллонства мають свої витoki в концепціях польського Ренесансу, які ґрунтовно осмислені в роботах І. Шевченка. Автор послідовно підтримує польськоцентричну концепцію ренесансної України та витлумачує ягеллонські втілення.

Соціологічно-мистецтвознавчий ракурс ягеллонства постає в роботах, присвячених конкретним формам мистецької реакції на політичні дії Ягеллонів, зокрема у дослідженнях Х. Візнора (Wisner, 1986) та Г. Волкової (2021). Водночас значно частіше цей підхід поєднується з аналізом проєкцій ягеллонської ідеї в сарматизм і панславизм, що простежується в працях О. Гиси (2024), А. Котиченко (2014), І. Подобас (2012). Окремий корпус досліджень, пов'язаних із проблематикою ягеллонства, знаходимо в осмисленнях візантизму в історії і культурі України і Польщі. Саме візантійські культурні гени, що транслювали накопичення грецької античності до християнського світоглядного охоплення, наділили ягеллонство і європейський Ренесанс загалом філософсько-релігійознавчим установленням. Цей аспект розкрито в працях О. Муравської (2017), А. Соколової (2020), Й. Бардаха (Bardach, 1970) та інших авторів.

Соціально-психологічні та мистецькознавчі ракурси ягеллонства актуалізуються, зокрема, у зв'язку з переосмисленням художніх і світоглядних надбань творчості А. Пануфніка, заново відкритих для польського культурного простору у 1990-ті рр. Композитор послідовно апелював до ідеологем Старої Польщі та концепту ягеллонської доблесті польської нації, що наочно засвідчено в монографії Б. Болеславської (Bolesławska, 2001), а також у працях Г. Волкової (2021), О. Афоніна (2018) та ін. Аналогічні підходи простежуються і в публікаціях, присвячених іншим композиторам, чия творчість тією чи іншою мірою була пов'язана з історико-культурними нашаруваннями ягеллонської ідеї та породженими нею явищами сарматизму, панславизму тощо. Окремий дослідницький масив становлять праці, у яких спеціальну увагу приділено політико-творчим спрямуванням сарматизму та сарматського комплексу загалом. Ця проблематика ґрунтовно розроблена в дослідженнях Й. Маційовського (Maciejewski, 1974), І. Маршалек-Кава та З. Карпус (Marszałek-Kawa & Karpus, 2008), Й. Тазбіра (Tazbir, 1974) в Польщі, а також Е. Вроцького (Wrocławski, 1932), О. Маркової (2008), І. Ляшенко (1973) в Україні тощо. Українське розуміння сарматизму засвідчене у творчості Т. Шевченка, що дає змогу простежити багатовимірну актуалізацію ягеллонської тематики в сучасному культурно-політичному дискурсі, зокрема у формі оновленого осмислення історичного союзу Польщі та України в контексті протистояння зовнішнім міжнародним тискам.

Однак усім цим ракурсам розгляду ягеллонства бракує ємності культурно-комплексного *міждисциплінарного* підходу, здатного охопити *ренесансну* специфіку ягеллонства в його взаємодії зі східними і західними формами Ренесансу в планетарному вимірі й особливості репрезентації ренесансних індексів на європейському Сході та Півдні, а також на кельтському Заході. Зазначене зумовлює необхідність введення підходу, що забезпечується саме культурологічно-антропологічним ракурсом, у якому «складеність» названих дисциплін з ієрархії самостійних наукових знань, присвячених чи то ідеальним, чи то матеріальним

світовим явленням, чи певним переплетінням тих реалій названого типу, постає заради усвідомлення культурної ємності ягеллонства в історичному і сьогоденному переломленнях, виявленнях у широкому колі соціального та мистецького буття.

■ Мета статті

Мета статті — обґрунтувати доцільність культурологічно-антропологічного підходу до дослідження феномену ягеллонства, який у сучасній Польщі набув статусу офіційної політичної доктрини та водночас функціонує як програмний образ у творчості композиторів Новітньої доби — безпосередньо (А. Пануфнік, С. Морито) чи опосередковано, в алюзивній формі (слов'янська тематика творчості у Б. Лятошинського), що зумовлює виокремлення культурологічного ракурсу аналізу його сукупної атрибутики.

■ Результати дослідження

Традиційно в межах мистецтвознавчо-культурознавчого осмислення вихідним постає філософсько-естетичний ракурс, який у ягеллонському аспекті ставить надзвичайно новаційно питання *ренесансної* історичної ідеї. Відповідне коло питань розглядається у працях О. Зосім (2018), О. Лосева (1974), А. Меца (Mez, 1980), О. Маркової (2008), а згодом Б. Лю (2015), О. Муравської (2017), А. Соколової (2020), О. Козаренко (2001) та інших науковців. Йдеться про специфічне для цього світоглядного підходу уявлення про «двоєсвіт» як цінність гармонії релігійних і позарелігійних культурних здобутків, за якими вибудувалися політично-конкретні, державобудівні, творчо-освітні, воєнно-організаційні, мистецькі, культурно-поведінкові цінності.

Виникнення і становлення ягеллонства припадає на XIV–XVI ст., а розквіт його політичної могутності та символічної слави пов'язується з перемогою при Грюнвальді у 1410 р., тобто за історичними датами повністю збігається з виходом Високого Ренесансу (відзначеного закінченням Столітньої війни та діянням нищівної для католицтва інквізиції). Занепад і переродження стає наслідком Люблінської унії 1529 р., підписаної останнім королем-ягеллоном (збігається з Пізнім Ренесансом, ознаменованим протестантськими виступами та громадянськими війнами (Wisner, 1986)). За законами «духу часу», *ренесансний гуманізм*, який у Європі набуває статусу панівного світоглядного принципу — філософсько-релігійної матриці, з якої випливають всі інші соціально-психологічні й особистісно-поведінкові моделі, — пронизує буття різних націй, відрізняючись способом переломлення загального світоглядного підходу.

Як усталено в історико-філософській періодизації, європейський Ренесанс позначився розвитком філософії *гуманізму*, тобто спрямованого на людину мислення, в якому людська богоподібність визначається здатністю до творчості, що й уподібнює людську особистість до Бога-Творця, а також величчю ідеальних здібностей — передусім володінням мовами, обізнаністю у науках і мистецтвах. Особи, які не володіли цим культурно-інтелектуальним капіталом, опинялися поза межами кола «повноцінних» людей, що зумовлювало моделі соціальної взаємодії, які нерідко виходили за межі традиційного християнського милосер-

дя, терпимості та ін. Аристократизм ренесансного гуманізму сприяв формуванню показового лицарсько-аристократичного республіканізму, виявленням якого стала шляхетська республіка Речі Посполитої в Литві-Польщі та козацька спільнота в Україні.

Свого часу О. Лосєв (1974) на противагу традиційному західноєвропейському підходу наполягав на відсутності різко окресленої опозиції між готикою та Ренесансом. На його думку, готична культура також знала світоглядний «двоєсвіт» (у концепції схоластичної філософії) як двоїстість шляху до Бога — через простоту віруючого серця та через інтелектуальні зусилля, опосередковані Богом даним розумом. Однак такий «двоєсвіт» — релігієцентристський, тоді як ренесансна гармонія в культурі вибудовувалася на поєднанні християнських і позахристиянських здобутків. У різних країнах Європи та світу готичні та ренесансні індекси «накладаються», що зумовлено конкретними історичними обставинами. Таке перехресне функціонування стилів і світоглядних парадигм спостерігається, зокрема, у Франції, Іспанії, Британії-Англії, а також у низці країн європейського Сходу.

Означене «накладення» атрибуцій готичного та ренесансного порядку простежується в ягеллонській Польщі XV–XVI ст., тобто в період правління династії Ягеллонів. Його виявами були: наявність у сеймі православної і католицької шляхти; терпимість до іншokonфесійних та іншонаціональних єдностей, що усвідомлювалася як система прав і обов'язків освіченої, культурно підготовленої та соціально відповідальної шляхти; розвиток університетської освіти (заснування Краківського, згодом Ягеллонського університету, а також споріднених освітніх осередків). Різноконфесійні вподобання в цьому контексті гармонізувалися здатністю до лицарського служіння як етичної і соціальної практики. Натомість розбрат і розпад Речі Посполитої почався з абсолютизації католицької ідеї у віросповіданні з боку королівської влади, що на рівні поведінково-комунікативних відносин гіперболізував сарматизм — феномен, який А. Пануфнік у другій половині XX ст. у власній концепції ягеллонства був схильний інтерпретувати як його органічний складник.

Гуманістичний ракурс особистості Ягелла-Ягайла, великого князя Литовського і короля Польського (Владислав II Ягайло, 2025), виявляється у широті його політичного й культурного мислення, зосередженого на проблемі слов'янської об'єднаної імперії, в якій воєнно-дипломатичні, культурно-просвітницькі та релігійно-перетворювальні акції здійснювалися в незмінній довірі до можливостей людського розуму та спілкування, реалізованих через риторично вивірену та фактологічно аргументовану позицію. Визначаючи елементарну неосвіченість, коментатори його біографії одночасно вказують на глибоку цікавість до мистецтва і науки, що знайшло практичне втілення у розбудові Краківського університету. Сама поетика смерті Ягайла (застудився, слухаючи спів солов'я) має історичні аналогії до кінця Великих (танського поета Китаю Лі Бо, що, за легендою, втопився, «рятуючи» місяць, відображення якого побачив у воді озера, біля якого заснув; Петра I в імперії європейського Сходу, який врятував у повені холодної Неви солдата, що тонує, і застудився).

Ренесансний зміст двоконфесійного шляхетського республіканізму Речі Посполитої яскраво засвідчується масштабним піднесенням мистецько-

творчих практик, у межах якого формуються постаті загальноєвропейського значення — Миколая Коперника, Вацлава із Шамотул, Миколая Гомулки. В Україні в паралель до Франції і Новгороду налагоджується церковна «трирядкова» поліфонія, яка стала ґрунтом кантової пісенності, підхопленої від проправославно спрямованого польського протестантизму. Специфічна для ягеллонства модель релігійної терпимості — відкритість до іншоконфесійного втілення релігійного сповідання, рухливість меж між християнським і позахристиянським культурними шарами — ілюструється, зокрема, історичним фактом допущення до професорської кафедри у Краківському університеті переслідуваного лютеранами мислителя, відомого як Доктор Фаустус.

Сформований ягеллонством «двоєсвіт» конфесійної єдності — співіснування двох християнських традицій, з яких православ'я для католицької спільноти ототожнювалося з позахристиянським здобутком — пояснює віросповідально-мислительну ситуацію доби. Водночас у межах цієї моделі недостатньо враховується расово-генетичний аспект, зумовлений міжнаціональними протистояннями епохи Ренесансу. Показовим у цьому контексті є приклад галліканської Франції, яка через спадщину Галлії Меровінгів позиціонувалася як реальна спадкоємниця Візантії, з її багатим корпусом античних інтелектуальних надбань, переломлених у християнській філософській традиції, зокрема в межах неоплатонізму як апріорної категоріальної основи візантійського мислення. У контексті Контрреформації католицтво просуває залучення у свій віросповідальний вжиток обрядово-мистецького комплексу православ'я (акапельність храмового співу), залишаючи організаційний кістяк наддержавно правлячої церкви. Прагнення до зближення з православ'ям на ранньому етапі свого формування демонструвало і лютеранство (Муравська, 2017, с. 142).

Для протистояння тевтонській навалі Ягеллони актуалізували ідею расового чинника у формуванні політично-воєнної опозиції передусім щодо тих слов'янських народів, які не були залучені боротьбою з тюрксько-ісламським наступом. За цих обставин особливого значення набула державно-релігійна концепція литовської магнатерії, з ініціативи якої литовські князі ще з часів Гідеміна вступили в активні політичні та династичні контакти з князівськими колами Київської Русі та Твері. Прийняття православ'я в межах лицарсько-шляхетського прошарку сприяло формуванню потужної державної єдності, здатної чинити опір агресіям як зі Сходу, так і з Заходу. Показово, що саме становлення на польському троні династії Ягеллонів зобов'язане шлюбу Владислава II Ягайла із київською князівною Софією Гольшанською. Так, литовські князівни ставали царицями в імперії європейського Сходу.

Візантизм ренесансного буття мав принципове продовження в музичній практиці, що виявилось передусім у розвитку струнно-щипкового інструменталізму. До цього кола належать лютня та лютнева група інструментів загалом, гітара, а також локальні модифікації — бандура й бандурія, які в Україні, Польщі та Іспанії сформували емблематичне звучання національних музичних культур. Особливої ваги ця інструментальна парадигма набула у Франції та Іспанії, де лютнево-гітарна практика стала одним із провідних носіїв ренесансної музичної естетики. У межах того самого струнно-щипкового кола відбувається станов-

лення клавесинно-чембальної культури, термінологічно і фактично спорідненої з уявленнями про гру на цимбалах. Така спорідненість виявляється як у конструктивних принципах інструментів, так і у виконавській логіці. Зазначений тип інструментального вибору був характерним для ягеллонського культурного простору Угорщини, України, Польщі, а також для регіонів Румунії та Молдови-Валахії. Ренесансну модель цього інструментального мислення з акцентуацією гітарного спадку спеціально проаналізовано в дисертації А. Ялози (2023).

Барокова доба висуває першість струнно-смичкового виконавства, яке, попри його асоціацію з західноєвропейською музичною традицією, має також візантійське підґрунтя. Його ранні форми пов'язуються з типом «віола де брачо», своєрідне іконографічне засвідчення якого простежується, зокрема, у фресковому розписі Софії Київської XI ст. із зображенням музиканта-скрипаля, який грає на «італійській концертній скрипці», відсуваючи від класики європейського музичного інструменталізму струнно-смичкову групу, яка стає здобутком «народної традиції» в Італії (зокрема, південної — мандоліни і гітари), Греції, Франції (Прованс), європейського Сходу, ірландського (згодом Заходу США) європейського Заходу. У політико-культурному вимірі кінець XVI ст., позначений смертю останнього Ягеллона на польському троні та підписанням Люблінської унії, супроводжується посиленням католицького релігійного чинника як визначального інструменту державної самоідентифікації Речі Посполитої. Така конфесійна переорієнтація поступово відсуває расовий принцип об'єднання польських, литовських і руських земель, надаючи пріоритет західноєвропейським політичним і культурним зв'язкам.

Водночас ідеї расового підходу до розв'язання політичних проблем були активно підхоплені німецьким світом. Незважаючи на релігійні протистояння в період Тридцятирічної війни (1618–1648), формувався принцип так званої «німецької культурної ідеї», який у практичному вимірі проявився у домовленості між католицькою і лютеранською церквами щодо взаємодії стосовно німецьких націй. Цей процес став підґрунтям для виникнення «йозефенізму» у XVIII ст. та сприяв утвердженню музичної еkleктики Віденської школи як основи європейської музичної класики.

Протилежним до німецької культурно-політичної орієнтації явищем була православна державотворча практика в Україні, представлена у формі *могилянства*. У цьому контексті релігійно-православний комплекс став основою расово-національних єднань, здатних протистояти експансії католицизму. Водночас у XVII ст. польський вплив на українські землі проявлявся через національно-расову «близькодю», проте Київське православ'я зберігало високий рівень гнучкості та відкритості до міжконфесійних контактів, що значною мірою наслідувало ягеллонську терпимість до релігійних розмежувань. Свідченням такої практики є біографії Дмитрія Туптала чи святого Дмитрія Ростовського, а також міждержавні «мандри» Паїсія Величковського, що відтворювали родові зв'язки Петра Могили з царськими династіями Валахії-Молдови тощо.

Історичний підхід до оцінки ягеллонства, що базується на індивідуальних описах дій лідерів і характеристиці соціально-політичних акцій, оминає релігійно-рухомі та якісно-національні явища, які сформували «метафізичну» проекцію

певної соціально-психологічної моделі, яка розроблялася в процесі побудови полінаціональної та полірелігійної системи ягеллонської Речі Посполитої. Традиційний історичний підхід недооцінює буттєво-поведінковий резонанс, що проявляється у «пасіонарних» виявленнях особистостей і націй, спрямованих на відновлення та оновлення приватних, соціально-державних, міждержавних і релігійно-космічних усвідомлених єднань. Цей психологічний комплекс планетарного розвороту виводить на соціально значущу мистецьку сферу, яка зіграла значну роль у культурному становленні Речі Посполитої у ягеллонський і частково постягеллонський період, а також у формуванні та розширенні впливу могилянства в Україні.

Могилянство ствердило в Україні та на європейському Сході кантово-партесну оздобу церковної музики, яка встановлювала прямий контакт із музичним світом Галліканської церкви Франції (безпосередньої спадкоємиці Візантії, а через неї — із католицизмом і протестантизмом). Важливо також врахувати період перебування Петра Могили в Нідерландах і Парижі, де він ознайомився з міжконфесійно налаштованим кальвінізмом і французьким галліканством, що займав проміжну позицію між православ'ям і католицизмом. Ці поїздки передували реалізації могилянських ініціатив у межах православної Реформи.

Комплексна ємність історичних подій формує складну, певною мірою «мозаїчну» картину, яка відзначає виявлення ягеллонства як історичної доби XIV–XV ст. з її проєкціями у XVII ст. та наступних періодах. Водночас ці події мають численні нагадування у сучасності та формують певні тенденції на майбутнє. В результаті зробленого огляду можна виокремити такі аспекти подання ягеллонства: 1) філософсько-релігійнознавчий; 2) історично-описовий (із виділенням воєнно-політичного аспекту та діяльнісно-біографічного аналізу провідних осіб етапу); 3) етнологічно-національний; 4) мистецтвознавчо-цілісний. Сукупність цих підходів забезпечує *міждисциплінарну комплексність культурологічного пізнання ягеллонства*.

Висновки

Культурологічно-антропологічний підхід до проблеми ягеллонства сформувався на тлі історичних обставин відчайдушної боротьби слов'янських націй за виживання у XIII–XIV ст. Антропологічний аспект цього підходу базується на концепції расової культурної єдності представників певних націй. З цим тісно пов'язана релігійно-політична доктрина офіційної двоконфесійності (фактично багатоконфесійності) державного орієнтування імперії Ягеллонів, що відобразило оригінальну версію філософсько-естетичного переломлення ренесансного гуманізму як світоглядного «двоєсвіту». У цій парадигмі проявляється спрямованість на барокову ієрархію естетизації католицьких цінностей і відсутення позакатолицьких, що призводило до послаблення етнокультурної єдності ягеллонського союзотворення на користь творчо-мистецьких ідеалів сарматизму та водночас ставало опозиційним щодо православної конфесійної гнучкості могилянства в Україні. Культурологічно-антропологічний погляд має привілей *ієрархічно-комплексного* осмислення культурного феномену, у якому системо-

утворювальним чинником постає індекс расового протистояння іншорасовим утворенням свого часу.

■ Список посилань

- Афоніна, О. С. (2018). *Культурний код і «подвійне кодування» в мистецтві* [Автореферат дисертації доктора мистецтвознавства, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв].
- Владислав II Ягайло. (2025, 30 вересня). В *Вікіпедія*. https://uk.wikipedia.org/wiki/Владислав_II_Ягайло
- Волкова, Г. В. (2021). *Ритуал у збереженні та трансляції культурних цінностей* [Дисертація доктора філософії, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв].
- Гиса, О. А. (2024). Українські паралелі до ягеллонства і сарматизму в бутті Європи XVIII–XIX століть. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 1, 310–314. <https://doi.org/10.32461/2226-3209.1.2024.302092>
- Дейвіс, Н. (2008). *Боже ігрище: історія Польщі* (П. Тарашук, пер.). Видавництво Соломії Павличко «Основи». https://shron1.chtyvo.org.ua/Deivis_Norman/Bozhe_ihrysche_istoriia_Polschi.pdf
- Зосім, О. Л. (2018). *Сакральний вимір східнослов'янської духовної пісенності другої половини XVI – початку XXI століття* [Дисертація доктора мистецтвознавства, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв].
- Козаренко, О. В. (2001). *Українська національна музична мова: генеза та сучасні тенденції розвитку* [Дисертація доктора мистецтвознавства, Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського].
- Котиченко, А. А. (2014). Сарматизм: етносоціальний міф шляхетського походження. *Вісник Черкаського університету. Серія: Історичні науки*, 9, 53–57.
- Лосев, О. Ф. (1974). *Музична естетика античного світу*. Музична Україна.
- Лю, Б. (2015). *Музично-історична синхроністичність Китаю і Європи* [Дисертація доктора мистецтвознавства, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв].
- Ляшенко, І. (1973). *Національні традиції в музиці як історичний процес*. Музична Україна.
- Маркова, О. (2008). Ученість ранньої православної церковної традиції у вітчизняній художній культурі та її вплив на музику XIX ст. В *Музична україністика: сучасний вимір* (с. 122–128). Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського.
- Муравська, О. В. (2017). *Східнохристиянська парадигма європейської культури і музика XVIII–XX століть*. Астропринт. <https://odma.edu.ua/wp-content/uploads/2022/05/muravska.pdf>
- Подобас, І. (2012). *Мазурки Ф. Шопена в контексті варшавського бідермаєра* [Дисертація кандидата мистецтвознавства, Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової].
- Соколова, А. (2020). *Традиції лицарсько-аристократичної культури Британії-Англії й Русі-України*. Астропринт.
- Ялоза, А. Г. (2023). *Бідермаєр у становленні класики гітарного мистецтва* [Дисертація доктора філософії, Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової].

- Bardach, J. (1970). Unia lubelska, jej geneza i znaczenie. *Kultura i Społeczeństwo*, 14(2), 119–136.
- Bolesławska, B. (2001). *Panufnik*. PWM.
- Maciejewski, J. (1974). Sarmatyzm jako formacja kulturowa: (geneza i główne cechy wyodrębniające). *Teksty : teoria literatury, krytyka, interpretacja*, 4(16), 13–42.
- Marszałek-Kawa, J., & Karpus, Z. (Eds.). (2008). *Stosunki polsko-ukraińskie. Historia i pamięć*. Adam Marszałek.
- Mez, A. (1980). *Renesans islamu*. PIW.
- Tazbir, J. (1974). Synkretyzm a kultura sarmacka. *Teksty: teoria literatury, krytyka, interpretacja*, 4(16), 43–57. https://bazhum.muzhp.pl/media/texts/teksty-teoria-literatury-krytyka-interpretacja/1974-numer-4-16/teksty_theoria_literatury_krytyka_interpretacja-r1974-t-n4_16-s43-57.pdf
- Wisner H. (1986). Unia lubelska i III Statut litewski z roku 1588. *Zapiski Historyczne*, 51(1), 23–44.
- Wrocki, E. (1932). Witold Maliszewski: zarys życia i działalności artystycznej. *Śpiewak: miesięcznik muzyczny*, 2, 145–148.

Reference

- Afonina, O. S. (2018). *Kulturnyi kod i "podviine koduvannia" v mystetstvi* [Cultural code and "double coding" in art] [Abstract of DSc Dissertation, National Academy of Culture and Arts Management] [in Ukrainian].
- Bardach, J. (1970). Unia lubelska, jej geneza i znaczenie [Unia lubelska, jej geneza i znaczenie]. *Kultura i Społeczeństwo*, 14(2), 119–136 [in Polish].
- Bolesławska, B. (2001). *Panufnik*. PWM [in Polish].
- Deivis, N. (2008). *Bozhe ihryshche: istoriia Polshchi* [God's playground: A history of Poland] (P. Tarashchuk, Trans.). Vydavnytstvo Solomii Pavlychko "Osnovy". https://shron1.chtyvo.org.ua/Deivis_Norman/Bozhe_ihryshche_istoriia_Polschi.pdf [in Ukrainian].
- Hysa, O. A. (2024). Ukraini paraleli do yahellonstva i sarmatyzmu v butti Yevropy XVIII–XIX stolit [Ukrainian parallels to Jagiellonianism and Sarmatism in the history of Europe in the 18th-19th centuries]. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald*, 1, 310–314. <https://doi.org/10.32461/2226-3209.1.2024.302092> [in Ukrainian].
- Kotychenko, A. A. (2014). Sarmatyzm: etnosotsialnyi mif shliakhetskoho pokhodzhennia [Sarmatism: the ethnosocial myth of noble origin]. *Bulletin of the Cherkasy University. Series: Historical sciences*, 9, 53–57 [in Ukrainian].
- Kozarenko, O. V. (2001). *Ukrainska natsionalna muzychna mova: heneza ta suchasni tendentsii rozvytku* [Ukrainian national musical language: genesis and modern trends of development] [Doctoral Dissertation, Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music] [in Ukrainian].
- Liashenko, I. (1973). *Natsionalni tradytsii v muzytsi yak istorychni protses* [National traditions in music as a historical process]. Muzychna Ukraina [in Ukrainian].
- Liu, B. (2015). *Muzychno-istorychna synkhronistychnist Kytaiu i Yevropy* [Music-Historical Synchronicity of China and Europe] [Doctoral Dissertation, National Academy of Culture and Arts Management] [in Ukrainian].
- Losiev, O. F. (1974). *Muzychna estetyka antychnoho svitu* [Musical Aesthetics of the Ancient World]. Muzychna Ukraina [in Ukrainian].

- Maciejewski, J. (1974). Sarmatyzm jako formacja kulturowa: (geneza i główne cechy wyodrębniające) [Sarmatism as a cultural formation: (origins and main distinguishing features)]. *Teksty : teoria literatury, krytyka, interpretacja*, 4(16), 13–42 [in Polish].
- Markova, O. (2008). Uchenist rannoi pravoslavnoi tserkovnoi tradytsii u vitchyznianiі khudozhnii kulturi ta yii vplyv na muzyku XIX st. [The scholarship of the early Orthodox church tradition in the national artistic culture and its influence on the music of the 19th century]. In *Muzychna ukrainistyka: suchasnyi vymir* [Musical Ukrainian Studies: a modern dimension] (pp. 122–128). Rylsky Institute of Art Studies, Folklore and Ethnology of National Academy of Sciences Ukraine [in Ukrainian].
- Marszałek-Kawa, J., & Karpus, Z. (Eds.). (2008). *Stosunki polsko-ukraińskie. Historia i pamięć* [Polish-Ukrainian Relations: History and Memory]. Adam Marszałek [in Polish].
- Mez, A. (1980). *Renesans islamu* [The Renaissance of Islam]. PIW [in Polish].
- Muravska, O. V. (2017). *Skhidnochrystyianska paradyhma yevropeiskoi kultury i muzyka XVIII–XX stolit* [Eastern Christian paradigm of European culture and music of the 18th–20th centuries]. Astroprynt. <https://odma.edu.ua/wp-content/uploads/2022/05/muravska.pdf> [in Ukrainian].
- Podobas, I. (2012). *Mazurky F. Chopena v konteksti varshavskoho bidermaiera* [Mazurkas by F. Chopin in the context of Warsaw Biedermeier] [PhD Dissertation, A. V. Nezhdanova Odesa National Academy of Music] [in Ukrainian].
- Sokolova, A. (2020). *Tradytsii lytsarsko-arystokratychnoi kultury Brytanii-Anhlii y Rusi-Ukrainy* [Traditions of knightly and aristocratic culture of Britain-England and Russia-Ukraine]. Astroprynt [in Ukrainian].
- Tazbir, J. (1974). Synkretyzm a kultura sarmacka [Syncretism and Sarmatian culture]. *Teksty: teoria literatury, krytyka, interpretacja*, 4(16), 43–57. https://bazhum.muzhp.pl/media/texts/teksty-teoria-literatury-krytyka-interpretacja/1974-numer-4-16/teksty_teoria_literatury_krytyka_interpretacja-r1974-t-n4_16-s43-57.pdf [in Polish].
- Vladyslav II Yahailo [Władysław II Jagiełło]. (2025, September 30). In *Wikipedia*. https://uk.wikipedia.org/wiki/Владислав_II_Ягайло [in Ukrainian].
- Volkova, H. V. (2021). *Rytual u zberezheni ta transliatsii kulturnykh tsinnosti* [Ritual in the preservation and transmission of cultural values] [Doctoral Dissertation, National Academy of Culture and Arts Management] [in Ukrainian].
- Wisner H. (1986). Unia lubelska i III Statut litewski z roku 1588 [The Union of Lublin and the Third Statute of Lithuania of 1588]. *Zapiski Historyczne*, 51(1), 23–44 [in Polish].
- Wrocki, E. (1932). Witold Maliszewski: zarys życia i działalności artystycznej [Witold Maliszewski: an outline of his life and artistic activity]. *Śpiewak: miesięcznik muzyczny*, 2, 145–148 [in Polish].
- Yaloza, A. H. (2023). *Bidermaier u stanovlenni klasyky hitarnoho mystetstva* [Biedermeier in the formation of classics of guitar art] [Doctor of Philosophy, A. V. Nezhdanova Odesa National Academy of Music] [in Ukrainian].
- Zosim, O. L. (2018). *Sakralnyi vymir skhidnoslovianskoi dukhovnoi pisennosti druhoi polovyny XVI – pochatku XXI stolittia* [The Sacred Dimension of East Slavic Spiritual Songwriting of the Second Half of the 16th – Early 20th Century] [Doctoral Dissertation, National Academy of Culture and Arts Management] [in Ukrainian].

CULTURAL AND ANTHROPOLOGICAL ASPECT OF THE STUDY OF JAGIELLONIANISM

Olena Markova^{1a}, Oksana Hysa^{2b}

¹DSc in Art Studies, Professor,
ORCID ID: 0000-0003-4711-9538
e-mail: dashaelena@gmail.com

^aOdesa National Academy of Music
named after A. V. Nezhdanova,
Odesa, Ukraine

²PhD in Art Studies, Associate Professor,
ORCID ID: 0000-0003-2236-7498
e-mail: oksana.hysa@gmail.com

^bVolodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University,
Ternopil, Ukraine

The aim of the article is to ground the feasibility of a cultural and anthropological approach to studying the phenomenon of Jagiellonianism, which in modern Poland has acquired a status of an official political doctrine, at the same time functioning as a programmatic image in the works of composers of the Modern Age directly (A. Panufnik, S. Morito) or indirectly, in an allusive form (Slavic issues in B. Liatoshynskiy's works). Such a perspective leads to the understanding of Jagiellonianism as a holistic cultural phenomenon with its inherent set of ideological, religious, philosophical and artistic attributes. *The results* of this article demonstrate the productivity of the hermeneutic approach within the framework of cultural interdisciplinary analysis, represented in the works of Ukrainian researchers, in particular D. Androsova and O. Markova. While conducting this research, it is established that the Jagiellonian complex is formed as a synthetic entity in which historical, religious and psychological factors determine a specific model of creative thinking and historical self-reflection. A significant role in this process is played by the religious and philosophical background, which determines the ideal parameters of historical and creative psychology of the respective epoch. *The scientific novelty* grounds on the original cultural understanding of the Jagiellonian complex in traditions of Slavic peoples. The offered approach makes it possible to integrate philosophical and aesthetic, social and psychological, religious and political, art historical and analytical aspects into a single model of understanding the goals and semantic dominants of the Jagiellonian cultural heritage. *Conclusions.* The cultural and anthropological approach to the Jagiellonianism phenomenon is historically conditioned by events of the Slavic nations' struggle for survival in the 13th and 14th centuries and the concept of racial cultural unity, which went beyond a purely ethnic understanding. The authors establish that the religious and political doctrine of official bi-confessionalism (in fact, multi-confessionalism) of the state orientation of the Jagiellonian Empire led to the elaboration of the original version of philosophical and aesthetic rethinking of Renaissance humanism as a worldview 'two worlds' oriented towards the Baroque hierarchy of Catholic values. Accordingly, this led to the transformation of the idea of racial and cultural unity of the Jagiellonian union in favour of creative and artistic sarmatism; put it in opposition to the Orthodox confessional flexibility of Mohylanism in Ukraine. The cultural and anthropological

approach has the advantages of a hierarchical and complex viewing of Jagiellonianism as a cultural phenomenon, in which the awareness of the intercultural and civilisational confrontation of the epoch becomes a systemic factor.

■ **Keywords:** Jagiellonianism; style of culture; Renaissance “two worlds”; Mohylaism; Sarmatism; artistic style

This is an open access journal, and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0.